

Filosofian hyödyistä ja haitasta tieteen ymmärtämiselle

■ Paul Tiensuu

J P Roos arvioi Petri Ylikosken ja Tomi Kokkonen kirjaa *Evoluutio ja ihmisluento* melko oudolla tavalla (*Tieteessä tapahtuu* 3/2009). Hänen mukaansa Ylikoski ja Kokkonen ”eivät tunnne yhteiskuntatieteiden tilannetta”, ”asettavat evolutiiviselle yhteiskuntatieteelle erilaisia kriteerejä kuin muulle yhteiskuntatieteelle” ja ”ovat sokeita empirian voimalle ja sotkevat [...] teo-

reettiset oletukset ja empiiriset tulokset”, mikä johtuu siitä, että he ovat ”tieteenfilosofeja, eivätkä ole tehneet itse käytännön tutkimusta” esim. sosiaalipolitiikan alalla. Roosin omassa tekstissä itsessään on kuitenkin useita ongelmia, jotka antavat syyn epäillä, josko vika olisi sittenkin jossain muualla kuin Ylikosken ja Kokkonen koulutuksessa tai kyvyssä käsitellä aihettaan.

Suuri osa ”kirja-arviosta” on lyhyitä, perustelemattomia ja epäselviksi jääviä kommentteja eri yhteiskuntatieteiden suuntaan. On vaikea ymmärtää, mitä Roos tarkoittaa ja mitä tekemistä sillä enää on arvioitavan kirjan kanssa, mutta onneksi hän muutamissa kohdin selvästi esittää, mille hän pohjaa alussa esittämänsä väitteet.

Roosin mielestä Ylikoskella ja Kokkosella on eri vaatimukset evolutiivisille yhteiskuntatieteille kuin muille yhteiskuntatieteille. Siitä osoituksena hän lainaa kirjaa: ”Evolutiivisten ihmistieteiden oletukset [...] eivät kaikki voi olla yleisiä teorioita ihmisen käyttäytymisestä. Toisaalta ne kaikki voivat tarjota lähestymistapoja, jotka voivat *joskus* toimia.” Tämä katkelma ei, toisin kuin Roos väittää, osoita kaksoisstandardia, jonka mukaisesti ”sosioogiselta tutkimukselta ei edellytetä yhteensopivuutta lähtökohdiltaan tai johtopäätöksiltään, kun taas evoluutiososiologialta sitä edellytetään”. Ylikoski ja Kokkonen sanovat tässä vain, että evolutiivisten ihmistieteiden oletukset eivät ole kaikki keskenään niin yhteensopivia, että ne voisivat kaikki samanaikaisesti olla yleisiä teorioita ihmisen käyttäytymisestä. Sama pätee varmasti myös sosiologiaan, mistä tässä katkelmassa ei vain sanota mitään, mikä olisikin outoa, kun aiheena ovat evolutiiviset ihmistieteet eikä sosiologia.

Roos valittelee myös sitä, että ”...tekijät eivät käsittele käyttäytymisekologiaa, ”koska sen oletukset ihmisluonnosta ovat olemattomat”. Hänestä ”tämä perustelu on erittäin merkillinen, kun tekijät lopuksi lyttävät ihmisluonnon käsitteen täydellisesti.” Tämä perustelu ei ole merkillinen, sillä kirjan aiheena ovat evoluutioon pohjaavien teorioiden oletukset ihmisluonnosta. Jos käyttäytymisekologiassa ei ole erityisesti oletuksia ihmisluonnosta, niitä on tässä yhteydessä epäolennaista käsitellä. Se, että kirja keskittyy ihmisluontoa koskeviin oletuksiin, johtuu siitä, että evoluutiopsykologiassa esitetään hypoteeseja siitä, millainen ihmisluonto on ja mitä siihen kuuluu. Tämä ei mitenkään tarkoita tai edellytä, että ihmisluonnon käsite olisi hyvä tai oikea, tai että Ylikoski ja Kokkonen näin uskoisivat.

Minua kummastuttaa väite, että Ylikoski ja Kokkonen, jotka tieteen filosofeina pakostakin seuraavat eri tieteitä, eivät tuntisi yhteiskuntatie-

teiden nykytilaa edes yleisesti. Sitäkin enemmän ihmettelen, mistä Roosille tällainen vaikutelma välittyy.

Roosia ”yhteiskuntatieteilijänä ihmetyttää, että kirjoittajat eivät tiedä mitä geneettinen determinismi *standardiyhteiskuntatieteiden* sanastossa oikein tarkoittaa”. Roos kertoo sen tarkoittavan ”yhteiskuntatieteellisen ilmiöiden selittämistä muulla kuin yhteiskuntatieteellä”. Tekee mieleni kysyä, mitä ihmettä on ”standardiyhteiskuntatiede”. Onko tämä jokin Roosin itse kehittämä oppiala, vai opetetaanko sosiaalipolitiikan laitoksella tosiaan geneettisen determinismin tarkoittavan ”yhteiskuntatieteellisten ilmiöiden selittämistä muulla kuin yhteiskuntatieteellä”? Itse en ollut ennen törmännyt tällaiseen määritelmään. Ilmeisesti ei Roos itsekään ole kovin varma siitä, sillä seuraavaksi hän jo puhuu *reduktionismista* vastaavassa merkityksessä. Hän selvittää, että (ilmeisesti ”standardiyhteiskuntatieteiden” piirissä) ”jopa historioitsijat ovat reduktionisteja, koska selittävät yhteiskunnallisia ilmiöitä historialla” ja ”biologinen reduktionismi” on ”ajatus, että geeneillä voisi olla *jokin* vaikutus ihmisen toimintaan”. Jää epäselväksi yhdistääkö hän geneettisen determinismin ja biologisen reduktionismin. Hän ei kuitenkaan käytä kumpaakaan tavalla, mikä vastaisi niiden yleisesti hyväksyttyä merkitystä.

Reduktionismi tarkoittaa: joko (1) jonkin ilmiökentän väitteiden palauttamista toista ilmiökenttää koskeviin väitteisiin siten, että näennäisesti ensimmäisellä alueella tapahtuvissa ilmiöt selittyvät jälkimmäisen alueen ilmiöillä; tai (2) kokonaisuuden palauttamista osiinsa siten, että kaikki kokonaisuuden tasolla näkyvät ilmiöt määräytyvät suoraan pienimpien yksittäisten osien ominaisuuksista. Usein nämä merkitykset ovat päällekkäisiä. Historioitsijat eivät ole reduktionisteja, sillä ajallinen kausaliteetti ei ole ilmiöiden palauttamista toisen alueen tekijöihin ja ilmiöt ovat toki historiallisia alueestaan riippumatta. Biologinen reduktionismikaan ei tarkoita, että ”geeneillä on jokin vaikutus ihmisen toimintaan”, vaan että sosiaaliset ja psykologiset ilmiöt ovat palautettavissa biologisiksi ilmiöiksi, joita muuten on muitakin kuin geneettinen perimä.

Geneettisen determinismin käsite sisältää kaksi osaa, joista ensimmäinen viittaa geeneihin ja toinen ennalta määrävyyteen: se tarkoittaa, että fyysiset ja käyttäytymiseen liittyvät fenotyyppiset ominaisuudet ovat geneettisen perimän ennalta määrittämiä. Tässä toteutuvat molemmat mainitut reduktionismin merkitykset: orgaanisia ja sosiaalisia kokonaisuuksia palautetaan geneettiin yksiköihin, jolloin samalla siirrytään yhdeltä ilmiöiden alueelta toiselle. Ylikosken ja Kokkonen käyttämät määritelmät huomioivat tämän katsannon eri variaatioita. Roosin omat, löyhät määritelmät biologiselle reduktionismille ja geneettiselle determinismille ovat erityisen tarpeettomia, koska ne hänen määrittelemällään tavalla eivät vastaa termien käyttöä siinä tieteellisessä diskursuksessa, mistä on kyse, eivätkä myöskään ole välttämääni kiinnostavia.

Roosin mielestä Ylikoski ja Kokkonen filosofeina sotkeutuvat teorioihin, kun tieteissä empiria jyllää. Teoriat eivät kuitenkaan ole mikään filosofian erioikeus: akateeminen maailma ei jakaudu teoreettiseen filosofian puoleen ja empiiristen tieteiden puoleen. Vahva, konsistentti teoria on olennaista tieteelliselle tutkimukselle; empiirisen datan lisäksi tieteellisellä tutkimuksella on aina teoreettinen kehys, jonka puitteissa dataa kerätään ja analysoidaan. Evoluutiopsykologiakaan ei ole kasa empiiristä dataa, vaan nimenomaan teoria, jonka puitteissa tätä dataa kerätään ja ymmärretään. Missään empiirisissä kokeissa ei esimerkiksi havaita

mitään sellaista kuin ihmisluonto – se on hypoteesi, joka liitetään kokonaisvaltaiseen teoriaan tulkittavan datan merkityksestä. Empiiristä dataa on esim. tilastollinen fakta nuorten miesten suuremmasta rikollisuudesta suhteessa nuoriin naisiin, ainakin joissakin länsimaissa. Sen sijaan se, että havaittu ilmiö selittyisi ensisijaisesti satojatuhansia vuosia sitten miehillä vaan ei naisilla yleistyneillä geeneillä, jotka nykyään aiheuttavat taipumusta rikollisuuteen, on hypoteesi. Tällainen hypoteesi on liitettävä adaptatio-teoriaan, jonka mukaisesti ihmisen toimintaa ohjaavat keskeisesti hänen perimänsä geenit.

Filosofian ominta alaa on erityisesti argumenttien analysointi ja arviointi. Ei argumentointi jonkin asian puolesta tai vastaan, vaan sen tarkasteleminen, miten hyvin eri argumentit tukevat tehtyjä väitteitä. Vaikka tätä harjoitetaan eritoten filosofiassa, on sillä merkitystä kaikelle tieteelle. Arvioidessaan eli esittäessään kritiikkiä olisi kyettävä ymmärtämään, mitä tekstissä väitetään, ja tunnistamaan argumenttien sisältö, jottei tulisi kritisoinneksi muita väitteitä kuin mitä tekstissä tehdään ja jotta kritiikki kohdentuisi esitettyihin argumentteihin. Sen lisäksi olisi osattava arvioida eri argumenttien vahvuutta, jotta kykenisi löytämään näistä esitettyistä argumenteista todella ilmeneviä heikkouksia. Roosin kirja-arviosta tulee väkisinkin mieleeni, että filosofian lukemisesta voisi siltikin olla hyötyä myös sosiaalipoliitikolle.

Kirjoittaja on valtiotieteiden ylioppilas Helsingin yliopistossa.